

Key words. Foreign direct investment, scientific and technological development, types of economic activities, economic and mathematical model, correlation.

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук, проф. Аптекарем С.С. Дата надходження рукопису 16.07.2013 р.

УДК 330.342.3

Олена Каховська, д-р екон. наук, доц.

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, м. Дніпропетровськ, Україна, e-mail: elenakdn@rambler.ru

СТРУКТУРА ГРОШОВИХ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК КРИТЕРІЙ ЕКОНОМІЧНОГО Й СОЦІАЛЬНОГО ДОБРОБУТУ СУСПІЛЬСТВА

**Olena Kakhovska, Dr. Sc. (Econ.),
Assoc. Prof.**

Dnepropetrovsk Regional Institute of Public Administration of National Academy of Public Administration by The President of Ukraine, Dnepropetrovsk, Ukraine, e-mail: elenakdn@rambler.ru

THE STRUCTURE OF HOUSEHOLDS CASH INCOME AS THE CRITERIA WELFARE OF THE SOCIETY

Мета. Мета статті полягає в оцінюванні структури грошових доходів домогосподарств як важливого фактора економічного зростання та підвищення добробуту населення.

Методика. У процесі дослідження використано: історико-ретроспективний огляд – для характеристики процесів становлення й розвитку соціального добробуту суспільства в Україні; економіко-статистичний аналіз – у ході оцінювання структури грошових доходів домогосподарств з точки зору забезпечення соціальності в розвитку; аналіз і синтез – з метою визначення взаємозв'язку між складовими частинами грошових доходів, факторами зовнішнього середовища й економічною стратегією підприємства; системний підхід і аналіз – у процесі розробки заходів державного регулювання динаміки соціальності через формування відповідної структури грошових доходів.

Результати. На підставі проведеного дослідження отримано об'єктивний опис структури грошових доходів домогосподарств, як складової сутнісно-змістовної характеристики суспільного устрою, зорієнтованого на людину та її потреби, яка сприятиме посиленню ймовірності зміни соціальних реалій.

Наукова новизна. Запропоновано інструменти об'єктивного опису структури грошових доходів домогосподарств як складової сутнісно-змістовної характеристики суспільного устрою, зорієнтованого на людину та її потреби, яка сприятиме посиленню ймовірності зміни соціальних реалій.

Практична значущість. Практична значущість полягає в тому, що отримані результати будуть аргументацією дій влади щодо обґрунтування та здійснення еволюційно-революційних перетворень у соціальній структурі суспільства.

Ключові слова: структура, грошові доходи, домогосподарства, оцінка, соціальність, соціальна держава, заробітна плата, соціальні трансфери.

Постановка проблеми. Комунікативна природа суспільства залишається незмінною за будь-яких реформаційних перетворень, але потерпають від змін форми та механізму узгодження багаторівневої системи економічних інтересів, розв'язання соціальних проблем і забезпечення суспільного добробуту. Прийняті та впроваджені протягом 1990-2011 рр. в руслі соціалізації ринкової економіки заходи щодо забезпечення соціальної динаміки не підтверджують попередньо визначені пріоритети соціальної конверсії економіки. Реаліями національної економіки стали масштабна бідність і надмірна нерівність населення за доходами, що потребує втручання держави. Більше того, постало загальне питання про спроможність держави виконувати соціальне призначення, виходячи з потенційно можливого рівня доходів бюджету. Виходить, що в політиці формування підвалин суспільного добробуту прийняті до впровадження концептуальні положення щодо забезпечення та відтворення соціальності у тепер вже соціальній державі не тільки не спрацьовують, а й посилюють соціальну дезінтеграцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі різні аспекти дослідження рівня життя населення були відображені в наукових працях Л.І. Абалкіна, О.І. Амоші, В.П. Антонюк, О.П. Базилюка, Є.В. Балацького, А.Р. Белоусова, Д.Р. Белоусова, Д.П. Богині, І.К. Бондара та ін. Окремі аспекти діяльності домогосподарств досліджували такі вчені, як А. Вагнер, І. Кулішер, А. Сміт, Д. Рікардо, Д. Стігліц, Д. Хікс. Сучасні підходи функціонування сектору домогосподарств, викладені в працях таких відомих сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців, як Ш. Бланкарт, Д. Б'юкенен, Д. Гелбрейт, В. Мадібур, С. Тютюнникова. Питанню дослідження формування бюджету домогосподарств присвячено роботи, зокрема, О. Ватаманюка, Ю. Воробйова, Т. Кизими, С. Панчишина й ін. Період незалежного господарювання характеризується сплеском наукової думки з охопленням теоретико-методологічних питань соціалізації економіки, забезпечення соціальної орієнтації в ринковій економіці, обґрунтування соціальної політики тощо. Особливим чином виділяються в цьому контексті наукові пошуки таких вітчизняних вчених як В. Бесєдін, Д. Богиня, З. Варналій, В. Геець, М. Герасимчук, В. Гришкін, Г. Губерна, М. Долішній, С. Дорогунцов, Н. Дєєва, Л. Зайцева, Б. Кваснюк, В. Мікловда, Е. Лібанова, Л. Лісогор, І. Лукін, О. Новікова, В. Новіков, В. Пила, В. Поповкін, В. Рибак, М. Соколик, Л. Тимошенко, Л. Червова, М. Чумаченко та багатьох інших. Проте національна практика не змогла повною мірою скористатися цими здобутками. Реалії сьогодення потребують використання управлінськими структурами як у практиці соціалізації, так і для формування соціальних програм інформації, яка не утримує дані об'єктивного опису соціальної ситуації в різнобічному спектрі питань і не дозволяє виділяти детермінанти впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після здобуття незалежності й початку ринкових реформ економічна ситуація в Україні радикально змінилася. Ці зміни відчуються не лише на макроекономічному рівні, у масштабі всієї країни, а й на мікроекономічному рівні, в окремих домогосподарствах. Не піддаючи сумніву важливість аналізу динаміки макропоказників, хочу зазначити, що про справжній успіх економічних реформ можна говорити лише тоді, коли позитивні зміни є відчутними на рівні окремої сім'ї та окремого домогосподарства.

Доходи домогосподарств нерозривно пов'язані з доходами держави. У періоди економічної активності зростає обсяг виробництва споживчих благ (товарів і послуг), збільшується валовий внутрішній продукт, зростає заробітна плата працівників, доходи підприємницьких структур, держава має економічну можливість підвищувати добробут сімей збільшенням як трудових доходів, так і соціальних виплат з бюджету. Отже, у періоди сприятливої економічної кон'юнктури домогосподарства можуть більше витрачати коштів на поточні потреби, придбання предметів тривалого користування, засобів праці та робити певні заощадження. Спад економічної кон'юнктури в країні неодмінно негативно позначається на доходах домогосподарств. Він призводить до скорочення доходів домогосподарств, що одразу негативно впливає на споживчий попит. Скорочення попиту призводить до зменшення обсягів виробництва, зростання армії безробітних, що спричиняє нове зменшення доходів домогосподарств. Навпаки, зростання доходів домогосподарств сприятиме зростанню споживчого попиту, пожвавленню економічної кон'юнктури, поступальному розвитку національного виробництва. Тому економічна політика держави має бути спрямованою на вирішення основних завдань вітчизняної економіки, вибір пріоритетних напрямів розвитку, які мають якісно змінити її, спрямувати на задоволення сучасних потреб домогосподарств, суспільства в цілому [1, с. 162].

В умовах соціально орієнтованої ринкової економіки особливого значення набуває об'єктивна оцінка економічного становища домогосподарств, що характеризується наявністю та використанням сукупних ресурсів, насамперед грошових доходів. Навіть за радянських часів доходи населення, окрім заробітної плати, визначалися також пенсіями та допомогам, які виплачувалися державними організаціями й установами. З переходом до ринкових відносин спектр доходів населення суттєво розширився у зв'язку зі зниженням рівня зайнятості в державному секторі економіки й адаптацією до нових економічних умов. Мова йде про можливість отримання прибутку та змішаного доходу, а також доходів від власності, які достатньою мірою визначаються трудовою й економічною активністю людей. Тому природним для визначення благ, які надходять до домогосподарств, є використання поняття «сукупні ресурси». Державна служба статистики України включає до них «... загальні доходи, а також суми використаних заощаджень, приросту в обстежуваному періоді позик, кредитів, боргів, узятих домогосподарством, а також повернутих домогосподарству боргів» [2, с. 384]. Починаючи з 2011 р. при розрахунках середньодушових показників витрат і ресурсів, а також показників диференціації населення та домогосподарств за рівнем матеріального добробуту розпочато використання шкали еквівалентності. Відповідно були перераховані показники 2007-2010 рр.

За радянських часів у період розвитку кооперативного руху питома вага грошових доходів у сукупних доходах українських сімей становили в середньому близько 72,5%. З переходом у систему координат незалежної держави, а саме на початку відходу від інтеграційних зв'язків з республіками колишнього СРСР і значним спадом виробництва, середній рівень грошових доходів перевищив у сукупних ресурсах 86,2%, а потім у роки підйому у 2000-2010 рр. коливався в межах – 70,3%. Але незалежно від змін на тому чи іншому часовому проміжку суспільного розвитку грошові доходи є домінантною часткою надходжень у структурі сукупних ресурсів сімей.

Грошові доходи за обсягом і мірою їх диференціації є важливим показником економічного й соціального добробуту суспільства через відображення тих благ і послуг, які можна придбати на них упродовж певного періоду часу. Можна впевнено стверджувати, що внаслідок призначення доходів задовольняти особисті потреби населення вони, власне, і є тією базою, яка стає джерелом формування нерівності. Державна служба статистики України включає до них «... суми грошових та натуральних (у грошовій оцінці) надходжень, одержаних членами домогосподарства у вигляді оплати праці (за винятком прибуткового податку та обов'язкових відрахувань), доходів від підприємницької діяльності та самозайнятості, доходів від власності у вигляді відсотків, дивідендів, продажу акцій та інших цінних паперів, надходжень від продажу нерухомості, особистого та домашнього майна, худоби, продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та в порядку самозаготівель, пенсій, стипендій, соціальних допомог (пільг та субсидій готівкою на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії та палива, компенсаційних виплат за невикористане право на санаторно-курортне лікування, за пільговий проїзд окремих категорій громадян тощо), грошових допомог від родичів та інших осіб, а також інших грошових доходів» [3, с. 392]. Також домогосподарства визначають як «...сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати в родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких з цих стосунків або бути і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи (ст. 1 Закону України “Про Всеукраїнський перепис населення”)» [3, с. 392].

Проаналізуємо структуру сукупних доходів домогосподарств, подану в таблиці 1. Перш ніж аналізувати грошові доходи домогосподарств, зазначимо, що розмір самих домогосподарств суттєво не змінюється з 2000 р. Так, у 2000 р. він складав 2,76, а в 2012 р. – 2,58. Але змінився склад домогосподарств: якщо у 2000 р. співвідношення між частками домогосподарств із дітьми до 18 років і домогосподарствами без дітей складало 43,6% до 56,4%, то у 2012 р. вже 35,8% і 64,2% відповідно. Тож можна зазначити, що незважаючи на стимулюючі програми щодо народження дітей, які реалізуються в державі, за статистичними спостереженнями ми маємо явне старіння населення.

Аналіз таблиці підтверджує актуальність обраного нами показника як фактора забезпечення соціального та економічного добробуту населення, адже питома вага саме грошових доходів неухильно збільшується, і якщо у 1999 р. вона дорівнювала 63,8%, то вже у 2012 р. – 91,6%. Необхідно зазначити, що структура грошових доходів принципово не змінюється. Найбільша питома вага припадає на оплату праці. Так, у 1999 р. це 53,45% грошових доходів, а в 2012 р. – 55,57% (друга складова за вагомістю – це різні соціальні трансферти, які склали 36,52% і 36,79% відповідно). На жаль, частки оплати праці та соціальних трансфертів у грошових доходах населення України набули зворотної тенденції і у 2002 р. практично зрівнялися. У цьому є закономірна логіка. Ринок настільки є жорстким, що потребує захисту від нього. І дійсно, якщо звернутися до змістовного наповнення соціальних трансфертів, то основну їх частину формуватимуть виплати за загальнодержавними програмами соціального захисту.

Таблиця 1 – Структура сукупних ресурсів домогосподарств

	Роки													
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн	332,0	422,9	520,8	608,1	708,6	911,8	1321,4	1611,7	2012,1	2892,8	3015,3	3469,1	3841,7	4134,2
Структура сукупних ресурсів домогосподарств	Відсотків													
Грошові доходи	63,8	68,1	75,8	80,0	81,1	85,1	86,4	87,6	89,0	87,9	88,5	90,1	89,9	91,6
– оплата праці	34,1	37,1	40,8	42,8	44,9	45,2	46,0	48,4	50,6	49,4	47,9	47,9	49,3	50,9
– доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	2,6	2,4	3,1	3,2	3,4	4,4	4,9	4,6	5,2	5,3	5,1	6,2	4,6	4,1
– доходи від продажу сільськогосподарської продукції	3,8	5,3	5,5	5,0	5,4	4,8	4,6	3,8	3,6	3,3	2,9	3,4	3,2	2,9
– пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою ¹	16,2	15,9	18,0	20,4	18,4	22,2	24,0	23,7	23,0	23,1	26,0	25,9	25,5	27,1
– грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	7,1	7,4	8,4	8,6	9,0	8,5	6,9	7,1	6,6	6,8	6,6	6,7	7,3	6,6
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	23,0	17,1	13,1	10,3	9,5	7,0	6,0	5,4	4,8	4,0	4,6	4,8	4,5	3,6
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	3,7	2,9	2,5	2,0	1,4	0,9	0,5	0,6	0,7	0,5	0,6	0,5	0,6	0,5
Пільги безготівкові на оплату товарів і послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо, на оплату послуг транспорту, зв'язку ²	0,9	0,9	0,7	0,7	1,0	0,9	0,6	0,6	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5
Інші надходження	8,6	11,0	7,9	7,0	7,0	6,1	6,5	5,8	5,0	7,1	5,7	4,1	4,5	3,8
Загальні доходи, грн	322,5	397,8	500,4	583,2	678,6	876,3	1262,1	1544,4	1939,1	2722,8	2892,0	3377,2	3720,9	4032,9

Потенційно вони мають зменшувати економічну нерівність і забезпечувати сприятливі умови життя для всіх членів суспільства. Мова йде про додаткові доходи впродовж певного періоду часу в разі втрати роботи, а також різкого скорочення доходів, хвороби, народження дитини, виробничої травми, інвалідності, похилого віку тощо.

Але як би там не було, заробітна плата являє собою основну частину трудової винагороди та є базою добробуту, яка має матеріальну форму. Саме заробітна плата в країнах з ринковою економікою дозволяє населенню задовольняти переважну частину своїх потреб у харчуванні, одязі, взутті, житлі тощо. У контексті визначення нерівності постає перш за все питання щодо достатності абсолютного рівня заробітної плати щодо забезпечення прийняттого в сучасних умовах добробуту домогосподарств з урахуванням працюючих і непрацюючих членів у них. Вести мову про порівнянність середньомісячної заробітної плати з такими в розвинених країнах немає сенсу.

На жаль, розмір показника «доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості» свідчить про майже повну відсутність доходу від підприємницької діяльності та самозайнятості, а відповідно і про майже повну відсутність середнього класу. Трансформаційні перетворення повинні активізувати рух у напрямі самозабезпечення добробуту, але наявні результати цього поступу поки що не задовольняють спільноту за реалізацією принципу соціальності.

Проведений аналіз змін нерівностей у доходах домогосподарств за всієї її обґрунтованості емпіричними матеріалами постає все ж неповною без залучення джерельної бази їх формування. Економічна нерівність і диференціація суспільства визначається не тільки нерівномірністю розподілу доходів, а і їх диференціацією. У ринковій економіці, тим більше на початку формування її інститутів, у зв'язку з обмеженнями зайнятості, інфляцією, переструктуруванням виробництва прояв диференціації доходів є об'єктивним явищем. Більше того, з безконтрольним перерозподілом власності в населення з'являється цілий спектр джерел доходів, а через проблеми задіяння їх потенцій практично вилучаються можливості отримання достатнього для підтримання життя заробітку.

Оцінка диференціації населення за рівнем грошових доходів здійснюється на підставі розподілу населення на певні групи. Найбільш широко групування населення за доходами здійснюється за децилями [4, с. 200].

Структуру розподілу грошових доходів за децильними групами населення та по домогосподарствах наведено в таблиці 2 [5, с. 397-398; 6, с. 386-387].

За даними таблиці 2, впродовж 2008-2012 рр. більше ніж 2/3 населення за своїми доходами перебувають у межах 1-5-ї децильних груп. Разом з тим у цих нижніх децильних групах нараховувалося до 60% усіх домогосподарств країни. З погляду розподілу доходів 1-5-та децильні групи населення належать до бідних [4, с. 443].

Загалом у бідних прошарків населення частка доходів була приблизно в три рази меншою, ніж у більш забезпечених. Досвід європейських країн каже про зовсім інше співвідношення. А саме для нормального існування та розвитку країни на ринкових засадах і з урахуванням соціальних стандартів 2/3 населення повинні бути в межах 6-10 децильних груп.

Таблиця 2 – Структура розподілу грошових доходів за децильними групами населення

Показники	Усі домогосподарства				
	Рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Грошові доходи, у тому числі за децильними групами населення за рівнем середньодушових грошових доходів:	100	100	100	100	100
– перша (з найменшими доходами)	11,1	9,5	5,0	0,8	6,0
– друга	18,0	15,9	9,9	2,6	18,1
– третя	20,3	20,2	15,5	6,3	24,2
– четверта	15,4	16,3	18,4	10,5	18,5
– п'ята	11,9	11,5	14,7	13,9	12,2
50%	76,7	73,4	63,5	34,1	79,0
– шоста	7,4	8,4	10,1	13,7	7,8
– сьома	5,2	5,6	7,1	11,3	4,8
– восьма	3,1	4,0	4,7	9,5	2,7
– дев'ята	2,2	2,4	4,3	6,6	2,0
– десята (з найбільшими доходами)	5,4	6,2	10,3	24,8	3,7
100%	23,3	26,6	36,5	65,9	21,0
II. Коефіцієнти диференціації доходів					
Децильний коефіцієнт фондів по всіх домогосподарствах, разу	6,6	6,1	6,0	4,7	6,5
Квінтельний коефіцієнт диференціації грошових доходів населення, разу	2,2	2,2	2,1	2,1	2,0
Співвідношення грошових доходів найбільш і найменш забезпечених 20% населення (квінтельний коефіцієнт фондів), разу	4,2	4,0	4,0	3,8	3,6
Частка населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами у місяць, нижчими за прожитковий мінімум	25,6	30,4	30,7	13,7	14,1
Довідково: середньорічний розмір прожиткового мінімуму (у середньому на одну особу в місяць, грн)	607,5	638,5	843,2	914,1	1042,4
Довідково: середньомісячна номінальна заробітна плата працівників, грн	1806	1906	2239	2633	3026

Проте існує ще один добробутно-диференційний зріз розшарування суспільства, який потребує врахування під час дослідження питання забезпечення соціальності розвитку. Мова йде про супровід нерівності в доходах їх абсолютними значеннями в розрахунку на члена домогосподарства та у зв'язку з чинними мінімальними соціальними стандартами.

Середньорічний розмір прожиткового мінімуму у 2008 р. склав 607,5 грн, а це перша і майже вся друга децильні групи. Так, у 2008 р. 11,1% населення

отримало грошові доходи в розмірі до 480 грн (це перша група) і 18,0% населення отримало грошові доходи у розмірі до 660 грн (це друга група). У 2010 р. при прожитковому мінімумі у 843,2 грн за його межами залишилися 1 – 3-тя децильні групи (з грошовим доходом до 840 грн), а це 30,4% населення. Ці дані свідчать про зубожіння населення, і ця тенденція зберігається. Ситуація трохи покращилася у 2011 та 2012 рр., коли частка населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами у місяць, нижчими за прожитковий мінімум, склали 13,7% і 14,1% відповідно. Але досягнуті позитиви більшою мірою можна пояснити штучним стримуванням мінімальних соціальних стандартів, ніж фактами реалізації політики економічного зростання.

За результатами аналізу, з'ясовано, що в домогосподарствах першої та переважно більшої частини другої децильних груп порівняно із середньостатистичною родиною споживалося в 4 рази менше м'яса та м'ясопродуктів, у 2,1 разу менше молока і молочних продуктів, 2,3 разу – яєць, 2,3 разу – риби і рибопродуктів, 2,2 разу – цукру, 1,9 разу – овочів і баштанних культур, 3,1 разу – фруктів, ягід, горіхів, винограду. Навіть низькокалорійних продуктів харчування на ці родини припадало менше, зокрема картоплі – в 1,3 разу, хліба і хлібопродуктів – у 1,4 разу. Якщо вести мову про рівень витрат верхньої (десятої) децильної групи, то вони споживали у 7,3 разу більше м'яса і м'ясопродуктів, у 3,1 разу більше молока та молочних продуктів, у 3,2 разу більше яєць, у 4 рази більше риби та рибопродуктів, у 5,9 разу більше фруктів, ягід, горіхів, винограду [2, с. 426-427].

Доречним є і порівняння середньомісячної номінальної заробітної плати (СНЗП) працівників з грошовими доходами населення. Для порівняння ми навмисно обрали саме номінальну заробітну плату, адже вона завжди вища за реальну. І навіть розуміючи, що заробітна плата – це лише певна, хоч і найбільша, частина грошових доходів, зробили такі висновки. Беручи до уваги, що більша питома вага домогосподарств без дітей, і припускаючи, що на кожного члена припадає середньомісячна номінальна заробітна плата, за підсумками аналізу ці домогосподарства опиняються в дев'ятій та десятій децильних групах. Так, у 2008 р. СНЗП складала 1806 грн і її отримувало приблизно 7,6% населення: 2,2% – дев'ята децильна група з доходами від 1740,1 до 1920 грн, 5,4% – десята децильна група з доходами понад 1920 грн (ця ситуація принципово не змінилася). У 2010-2011 рр. розмір СНЗП перебуває в межах виключно десятої децильної групи. Так, у 2012 р. СНЗП становила 3026 грн і її отримувало 8,4% населення: 2,7% – восьма децильна група з доходами від 3000,1 до 3360 грн, 2,0% – дев'ята децильна група з доходами від 3360,1 до 3720 грн і 3,7% – десята децильна група з доходами понад 3720 грн. За результатами аналізу можна зробити висновок, що населення, яке отримує СНРЗ, є дуже заможним, адже до останніх децильних груп відносяться найбільш заможні верстви населення. Але зрозуміло, що ці висновки є хибними з точки зору розбудови держави соціального добробуту. З іншого боку, більше ніж 80% населення за розмірами грошових доходів не досягають рівня СНЗП. Крім того, з наявних статистичних даних не зрозуміло, який прошарок населення все ж таки отримує СНЗП. До того ж і сам рівень середньомісячної номінальної заробітної плати важко визнати прий-

нятим упродовж усього періоду дослідження з погляду працівника і проблеми задоволення ним власних потреб і потреб членів сім'ї.

Людині, безперечно, потрібен певний матеріальний достаток, але не сам по собі, а як умова нормального, гідного людини життя. Якщо звернутися до джерел трансформаційних перетворень, то доцільно було б у констатації добробутних позицій пересічного громадянина керуватися висновками досліджень відомих на той час фахівців. Так, за висновком Л. Піяшевої, «... середній рівень заробітної плати було визначено таким чином, що можливостей «зберегти на чорний день» практично не було» [7, с. 268]. За результатами соціологічних досліджень, умовами та результатами матеріального стимулювання було задоволено не більше 28% працівників [8, с. 29]. За даними інших фахівців, середня заробітна плата працівника в Україні наприкінці 80-х рр. була меншою за ПКС майже у 3-5 разів від працівника в США [9, с. 117; 76]. Співвідношення між доходами населення було таким, що середньомісячна номінальна заробітна плата 12 українських інженерів не перевищувала однієї зарплати прибиральниці в США [10, с. 453]. Слід ураховувати також і той факт, що Світовим банком для України стандарт бідності до 2005 р. було встановлено на рівні 4 дол. США в день на одну людину, а з 2005 р. – у 5,1 дол. США. Ураховуючи останнє, можна стверджувати про утримування працюючого населення за станом на кінець 1990 р. в площині бідності. Динаміки середньомісячної номінальної заробітної плати в Україні взагалі не дають підстав до висновків щодо зміни абсолютного її рівня на краще.

Якщо розглядати ситуацію загалом, то виникає ряд питань щодо якості змін у системі оплати праці, які відбулися впродовж 1990-2010 рр. Парадокс ринкового реформування економічної системи полягає в тому, що за досить успішного формування інститутів ринку країна так і не змогла вийти на абсолютний рівень заробітної плати 1990 р. За станом на кінець 2012 р., номінальна середня місячна заробітна плата найманих працівників за абсолютним значенням становила тільки 96,0% від рівня 1990 р. Що стосується пенсії, то її рівень зріс на 11,9% порівняно з 1990 р., але становив тільки 50,0% від номінальної середньої місячної заробітної плати найманих працівників.

Висновки і перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Домашні господарства в процесі своєї економічної діяльності отримують певні доходи, які є важливим підґрунтям для характеристики рівня життя населення в Україні. Проте в сучасних умовах вітчизняна фінансова наука, на превеликий жаль, вивченню фінансів домогосподарств загалом і формуванню їх доходів зокрема належної уваги не приділяє, хоч у зарубіжних країнах це досить розвинений і перспективний напрям наукових і академічних досліджень. Переведення концепту соціальності на мову практики і, зокрема, практики державного регулювання доходної і майнової нерівності, є досить нагальною вимогою, оскільки темпи зростання нерівності та бідності набувають небажаних обертів. У цьому контексті є доцільним допрацювати дорожню карту поетапного усунення економічно необґрунтованої нерівності в доходах, яка до того ж неконтрольовано звузила доступ громадян до суспільних благ у цілому та ресурсів спільного використання зокрема.

Рівність визначально неможлива в розподілі створеної вартості. Люди володіють різними особистими здібностями і до того ж мають один перед одним різного роду переваги, що визначає суттєво відмінні результати їх участі у виробничих процесах навіть за однакових можливостей реалізації людського потенціалу. Проте нерівність у розподілі доходу, наприклад, працівників одного і того ж підприємства ні за яких умов не може вийти за межі розумного. Основні механізми формування нерівності пролягають у площині власності на засоби виробництва, влади, території проживання та видів економічної діяльності. Через те, що країна перебуває на перехідному й досить нестабільному етапі розвитку, не виключаються прояви неконтрольованої диференціації, яка виходить за межі прийнятної. Якщо ми хочемо розірвати порочне коло бідності та її консервацію, слід прагнути до встановлення доходної нерівності об'єктом державного контролю й регулювання. Держава мала б взяти на себе функцію досягнення соціального консенсусу та забезпечення конструктивної динаміки доходів через спонукання суб'єктів економіки до дотримання кожним принципу соціальної відповідальності.

Список літератури / References:

1. Політична економія: підруч. / В.Г. Федоренко, О.М. Діденко, М.М. Руженський, О.Ф. Іткін; за ред. В.Г. Федоренка. – К.: Алерта, 2008. – 487 с.
Fedorenko, V.H., Didenko, O.M., Ruzhenskyi, M.M. and Itkin, O.F. (2008), *Politychna ekonomiya* [Political Economy], textbook, Ed. by Fedorenko, V.H., Alerta, Kiev, Ukraine.
2. Статистичний щорічник України за 2010 р. / За ред. О. Г. Осауленка. – К.: Август Трейд, 2011. – 559 с.
Osaulenko, O.H. (2011), *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2010 r.* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2010], Avhust Treid, Kiev, Ukraine.
3. Статистичний щорічник України за 2009 р. / За ред. О. Г. Осауленка. – К.: Август Трейд, 2010. – 567 с.
Osaulenko, O.H. (2010), *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2009 r.* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2009], Avhust Treid, Kiev, Ukraine.
4. Удотова Л.Ф. Соціальна статистика: підруч. / Л.Ф. Удотова. – К.: КНЕУ, 2002. – 376 с.
Udotova, L.F. (2002), *Sotsialna statystyka* [Social statistics], textbook, KNEU, Kiev, Ukraine.
5. Статистичний щорічник України за 2011 р. / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Август Трейд, 2012. – 558 с.
Osaulenko, O.H. (2012), *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2011 r.* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2011], Avhust Treid, Kiev, Ukraine.
6. Статистичний щорічник України за 2012 р. / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Август Трейд, 2013. – 552 с.
Osaulenko, O.H. (2013), *Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy za 2012 r.* [Statistical Yearbook of Ukraine for 2012], Avhust Treid, Kiev, Ukraine.
7. Пияшева Л.И. Контуры радикальной социальной реформы / Л.И. Пияшева // Постигжение: социология, социальная политика, экономическая реформа / Под

ред. Ф.М. Бородкина, Л.Я. Косалс, Р.В. Рывкиной. – М.: Прогресс, 1989. – С. 264-278.

Piyasheva, L.I. (1989), "Contours of radical social reform", in Borodkin, F.M., Kosals, L.Ya. and Ryvkina, R.V. (Ed.), *Postizheniye: sotsiologiya, sotsialnaya politika, ekonomicheskaya reforma*, Progress, Moscow, Russia, pp. 264-278.

8. Рутгайгер В.И. Социально-экономические аспекты распределения доходов населения в разрезе города и села / В.И. Рутгайгер, В.Е. Шляхов, Л.Г. Зубова // Пути совершенствования распределительных отношений в аграрном секторе. – Барнаул, 1987. – С. 22-36.

Rutgayger, V.I., Shliakhov, V.Ye. and Zubova, L.G. (1987), "Socio-Economic aspects of the allocation of income in the section of city and village", in *Puti sovershenstvovaniya raspredelitelnykh otnosheniy v agrarnom sektore*, Barnaul, pp. 22-36.

9. Меньшиков С. Советская экономика: катастрофа или катарсис? / С. Меньшиков. – М.: Интер-Версо, 1990. – 400 с.

Menshikov, S. (1990), *Sovetskaya ekonomika: katastrofa ili katarsis?* [Soviet Economy: catastrophe or catharsis?], Inter-Verso, Moscow, Russia.

10. Найшуль В.А. Проблема создания рынка в СССР / В.А. Найшуль // Постигание: социология, социальная политика, экономическая реформа / Под ред. Ф.М. Бородкина, Л.Я. Косалс, Р.В. Рывкиной. – М.: Прогресс, 1989. – С. 441-454.

Nayshul, A. (1989), "The problem of the market creation in the USSR", in Borodkin, F.M., Kosals, L.Ya. and Ryvkina, R.V. (Ed.), *Postizheniye: sotsiologiya, sotsialnaya politika, ekonomicheskaya reforma*, Progress, Moscow, Russia, pp. 441-454.

Цель. Цель статьи состоит в оценке структуры денежных доходов домохозяйств как важного фактора экономического роста и повышения благосостояния населения.

Методика. В процессе исследования использованы: историко-ретроспективный обзор – для характеристики процессов становления и развития социального благосостояния общества в Украине; экономико-статистический анализ – в ходе оценки структуры денежных доходов домохозяйств с точки зрения обеспечения социальности в развитии; анализ и синтез – с целью определения взаимосвязи между составными частями денежных доходов; системный подход и анализ – в процессе разработки мер государственного регулирования динамики социальности через формирование соответствующей структуры денежных доходов.

Результаты. На основании проведенного исследования получено объективное описание структуры денежных доходов домохозяйств, как составляющей сущностно-содержательной характеристики общественного строя, ориентированного на человека и его потребности, которая будет способствовать усилению вероятности изменения социальных реалий.

Научная новизна. Предложены инструменты объективного описания структуры денежных доходов домохозяйств как составляющей сущностно-содержательной характеристики общественного строя, ориентированного на человека и его потребности, которая будет способствовать усилению вероятности изменения социальных реалий.

Практическая значимость. Практическая значимость заключается в том, что полученные результаты будут служить аргументацией действий власти относительно обоснования и осуществления эволюционно-революционных преобразований в социальной структуре общества.

Ключевые слова: структура, денежные доходы домохозяйств, оценка, социальность, социальное государство, заработная плата, социальные трансферты.

Objective. The purpose of the article is to evaluate the structure of households' cash income as an important factor of economical growth and the welfare of society improvement.

Methods. It is used during the investigation: historical retrospective review to characterize the processes of formation and development of social welfare in Ukraine; economical and statistical analysis to assess the structure of households cash income from the point of view of sociality into the development provision; system analysis and synthesis for defining the relationship between the components of cash income; system approach and the system analysis to develop the measures of public administration of the dynamics of sociality through the formation of an appropriate structure of cash income.

Results. On the base of the conducted research it is received an objective description of the households' cash income structure as a component of essentially-content characteristics of a social order, which is oriented on the human needs, which will contribute the possibility of social realities changing.

Scientific novelty. It is proposed the instruments of objective description of the structure of households' cash income as a component of essentially-content characteristic of a social order which is based on human needs, which will contribute to increasing the probability of social realities changing.

Practical value. The practical significance is that the obtained results will serve as the argumentation of the authorities' actions regarding the justification and implementation of the evolutionary and revolutionary changes in the social structure of society.

Key words: structure, income, households, evaluation, sociality, social state, wages, social transfers.

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук, проф. Барашем Ю.С. Дата надходження рукопису 16.07.2013 р.

УДК 330.567.25-043.84

Валерія Литвин, канд., екон. наук, доц.¹, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк, Україна,
Наталія Корольова, канд. екон. наук²
1 – e-mail: vchena_rada@donnuet.edu.ua;
2 – e-mail: natalie.korolyova@gmail.com

ЗАОЩАДЖЕННЯ ДОМАШНІХ ГОСПОДАРСТВ ЯК ФАКТОР ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Valeriia Lytvyn, Cand. Sc. (Econ.),
Assoc. Prof.¹
Nataliia Korolyova, Cand. Sc. (Econ.)²

Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine,
1 – e-mail: vchena_rada@donnuet.edu.ua;
2 – e-mail: natalie.korolyova@gmail.com